

ὑπέρροχος αὐτῶν θέσει. Ἐάν ἄρα καὶ ἡ τελευταία αὕτη ὑπουργική μεταβολὴ θεωρηθῇ ἀπλῶς ὡς ἀλλαγὴ προσώπων, οὐδεὶς ὁ μὴ ὁμολογήσων ὅτι λυπηρὰ ὑπὸ πᾶσαν ἐποχὴν εἶναι διὰ τὴν Τουρκίαν ἢ ἀπὸ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς κοινίστρας ἀπουσία τοῦ Σαρφέτ πασᾶ.

Ἀλλὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ὑπουργικὴν μεταβολὴν θέλομεν νὰ θεωρήσωμεν—εἶναι δὲ ἄλλως τε καιρὸς πλέον—ὡς ἀλλαγὴν συστήματος. Θέλομεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ ὑπουργικὴ αὕτη μεταβολὴ προαγγέλλει ὅτι ἄλλις ἔχει πλέον τὸ κράτος τῶν διπλωματικῶν ὁφρῶν, τῶν ὅσων λαμπρῶν κατὰ τὸ φαινόμενον, τοσοῦτο κατ' οὐσίαν βλαβερῶν, ὅτι ἔλειψε πλέον ἡ ἐποχὴ τῆς στρατευομένης πολιτικῆς, ὅτι τοὺς δεξιούς διπλωμάτας δέον ν' ἀντικαταστήσῃσι πολιτικοὶ ἄνδρες. Αἱ περιστάσεις ἄς ἄχρι τοῦδε διῃλθε τὸ ὀθωμανικὸν κράτος, καὶ ἡ τελικὴ αὐτῶν ἐκδοσις ἀποδεικνύουσι τρανῶς, ὅτι δὲν ἄρκει πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ μόνη ἡ διπλωματικὴ ἐνέργεια, ἀλλὰ προσ απαιτεῖται, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ἀπαιτεῖται κυρίως ἡ πολιτικὴ ἐνέργεια ἐκείνη, ἥτις ἐπιζητεῖ τοὺς θριάμβους αὐτῆς ἐν τῇ συντάξει καὶ ὁργανώσει τοῦ κράτους, ἐν τῇ ἐπιζητήσει τῆς εὐημερίας τῶν λαῶν, ἐν τῇ ἱκανοποιήσει τῶν νομίμων αὐτῶν πόθων. Ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ πρωθυπουργία ὁ Σαρφέτ πασᾶς κατεῖδε τοῦτο καὶ ἔταμε τὴν ἰδὴν τῆς ἀληθοῦς πολιτικῆς ἐνεργείας διὰ τοῦ πρώτης ἤδη φορὰν ἐπιτευχθέντος μεταξὺ τῆς κυβερνήσεως καὶ ἑνὸς λαοῦ εἰρηνικοῦ συμβιβασμοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν νομίμων αὐτοῦ εὐχῶν. Ὁ τὸν Σαρφέτ πασᾶν διαδεχόμενος Χαϊρεδδὴν πασᾶς θεωρεῖται ἀκριβῶς ὡς ἀντικαταστήσας τὴν σχολὴν ταύτην, τὴν τῶν πρακτικῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν τῶν διπλωματῶν. Ἐάν οὕτως ἔχῃ, εὐχόμεθα πλήρη καὶ τελείαν τὴν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ εἰς τὰς συντακτικὰς καὶ ὁργανικὰς αὐτοῦ προσπάθειας. Μεταπεμφθεὶς οὐ πρὸ πολλοῦ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου οὐδεμίαν, λέγεται, ἠθέλησε νὰ δεχθῇ ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν πρὶν ἢ ἐκ τοῦ σύνεγγυς μελετήσῃ τὸν μηχανισμόν τῆς κυβερνήσεως καὶ ἰδῇ προσωπικόν, δι' οὗ ἐκτελοῦνται αἱ ἀποφάσεις αὐτῆς, προσωπικόν, ὅπερ θεωρεῖ, εἴαν αἱ πληροφορίες ἡμῶν ἦναι ἀκριβεῖς, ὡς τὸν κυριώτερον σκόπελον καθ' οὗ ἐκναίγησεν ἄχρι τοῦδε πᾶσι αἱ προσπάθειαι. Προσθετέον εἰς ταῦτα, ὅτι ὁ νέος πρωθυπουργὸς κινεῖται εὐρωπαϊκὴν παιδείαν καὶ ὑπόληψιν καὶ ὅτι πολιτικὰ τινὰ φυλλάδια αὐτοῦ ἔτυχον ἄλλοτε ἱκανῆς ἐπιδοκιμασίας. Ἐκ πάντων τούτων ἐλπίζομεν ὅτι ἡ τελευταία αὕτη ὑπουργικὴ μεταβολὴ θὰ ἐγκαίνισῃ νέον σύστημα πολιτικῆς ἐνεργείας.

Τὸ προσωπικόν τοῦ ὑπὸ τὸν Χαϊρεδδὴν πασᾶν νέου ὑπουργείου σύγκειται ἐκ προσώπων γνωστῶν ἤδη καὶ δοκιμασιμῶν. Τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν τοῦ νέου ὑπουργείου βλέπει ἄνωτέρω ὁ ἀναγνώστης. Ἐκ τῶν μελῶν τούτων δύο εἰσὶ Χριστιανοί, ὁ Ἀλέξανδρος Καραθεοδωρῆ πασᾶς, ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, καὶ ὁ Σάββα πασᾶς, ὑπουργὸς τῶν δημοσίων ἔργων. Παρατηρητέον ἐπὶ τούτου ὅτι ἄχρι τοῦδε τὰ μόνα ὑπουργεῖα τὰ ἄχρι τοῦδε δοθέντα εἰς Χριστιανούς ἦσαν τὸ τῶν δημοσίων ἔργων καὶ τὸ τοῦ ἐμπορίου, πρώτην δὲ φορὰν ἀνατίθεται εἰς Χριστιανὸν τὸ σπουδαιότατον ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν.

Περὶ τῆς πολιτικῆς, ἣν τὸ νέον ὑπουργεῖον προτίθεται νὰ τηρήσῃ κατὰ τὰ διάφορα ἐκκρεμῆς ζητήματα, οὐδὲν δύναται νὰ λεχθῇ μετὰ θετικότητος καὶ τούτου ἕνεκα ἀπέχομεν πάσης κρίσεως βασιζομένης ἐπὶ διαδόσεων μᾶλλον ἢ ἡττον ἀπιθάνων. Τοῦτο μόνον δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, ὅτι ὡς ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς μεταβολῆς θὰ ἐπέλθῃ φυσικῶς διάλειμμα τι εἰς τὴν πρὸς λύσιν τῶν ζητημάτων τούτων διπλωματικὴν ἐνέργειαν.

Η ΠΑΡΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΘΟΥΣ

ΕΝ Τῇ ΠΛΑΣΤΙΚῇ ΤΕΧΝῇ.

Πόσον τῶν δύο συναίσθημάτων τῆς ψυχῆς, ἡ ἀγάπη ἢ τὸ πάθος (ἄλγος) εἶναι τὸ ἰσχυρότερον, τοῦτο δύναται τις νὰ διακρίνει καλῶς. Οὐδὲν ἕτερον συναίσθημα συγκρίνεται πρὸς τὰ δύο ταῦτα κατὰ τὴν ἰσχύον τῆς ἐσωτερικῆς ψυχικῆς κινήσεως καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου κυριαρχίας. Ἀμφότερα ὅμως ταῦτα ἀγωνίζονται πρὸς ἀλλήλα ὑπὲρ τῆς κυριαρχίας· μὴ παραχωροῦντα δὲ ἀλλήλοις τὴν ἐπικράτησιν ταύτην ἀποκλειστικῶς, συνδέονται ἀμφοτέρωθεν στενῶς καὶ ἀχωρίστως. Τὴν ἀγάπην καὶ τὸ πάθος δὲν δύναμεθα νὰ νοήσωμεν ὅλως κεχωρισμένα. Ἐν τῷ ψυχικῷ ἡμῶν βίῳ εἶναι συνδεδεμένα πρὸς ἀλλήλα.

Ἔργον τῆς τέχνης ὑπάρχει οὕτω πως νὰ παριστᾷ τὸν ποικίλον κόσμον τῆς ὑπάρξεως καὶ τῶν γεγονότων, ὥστε ταῦτα νὰ ἀπορρέωσιν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ πνευματικοῦ καὶ ψυχικοῦ ἡμῶν βίου. Τότε κεκαθαρμένα παντὸς τυχαίου ἐξέρχονται τὰ ἀντικείμενα τοῦ ὁρατοῦ κόσμου ἐκ τοῦ ἐσω κόσμου τοῦ ἀνθρώπου καὶ παρίστανται εἰς τὸ ὅμα τοῦ παρατηρητοῦ ἐν τῇ καθαρᾷ αὐτῶν ἀληθείᾳ. Διότι ἡ τέχνη δὲν παριστᾷ ἡμῖν πεπλασμένον τινὰ κόσμον, ἀλλὰ τὴν οὐσιώδη ἀλήθειαν, τὴν τεθεμελιωμένην ἐν

τῇ ἐξωτερικῇ πραγματικότητι καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ κόσμῳ τοῦ ἀνθρώπου, ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ἐννοιῶν καὶ συναισθημάτων αὐτοῦ τὴν ἡγίαν αὐτῆς καὶ τὸ ἀντί-τυπον εὐρίσκουσιν. Οὕτως ὁ ἄνθρωπος μεταφέρει ἑαυτὸν, τὰς ἐννοίας καὶ τὰ συναισθήματα αὐτοῦ ἐπὶ πάντων, ἐπειδὴ προηγουμένως τὰ πάντα εἰσέχθη ἐν ἑαυτῷ καὶ ἑαυτὸν εἶδεν ἐν πάσιν. Διὰ τοῦτο πᾶσα τέχνη ἔχει ὑποκειμενικὸν τινα χαρακτήρα. Μεταξύ ὅμως τῶν κινήσεων τοῦ ψυχικοῦ βίου οὐδεμία, ὡς ἡ ἀγάπη καὶ τὸ ἄλγος ἐξισοῦται πρὸς αὐτὰς κατὰ τὸ βάθος καὶ τὴν ἰσχύον. Κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν παράστασιν ἴσως ἀμφοτέραι ἰσορροποῦσιν· ἡ ἀγάπη ἔχει τι τὸ ἐσωτερικώτερον καὶ πνευματικώτερον καὶ ἀποσύρεται ἐπὶ μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως, ἐνῷ ἀπεναντίας τὸ ἄλγος φανεροῦται ἐν τῇ ἐξωτερικῇ κινήσει καὶ ἐκδηλώσει. Ἰσως δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι εἰς τὴν τέχνην τοῦ λόγου προσεγγίζει μᾶλλον ἡ ἀγάπη, εἰς δὲ τὴν τέχνην τῆς πλαστικῆς παραστάσεως τὸ πάθος, καίτοι οὐδὲν ἄνευ τοῦ ἐτέρου ὑπάρχει. Ἐκεῖ μὲν ὑπάρχει ἡ παθητικὴ ἀγάπη, τὴν ὁποῖαν εὐχαρίστως ὑμνεῖ ἡ ποίησις, ἐνταῦθα δὲ τὸ πλήρες ἀγάπης πάθος, τὸ ὁποῖον παρίστησι γηθσύνης ἡ γλυκὺς τοῦ γλύπτου ἢ ἡ γραφίς τοῦ ζωγράφου. Ἐν τοῖς λόγοις οὐδὲν συγκινεῖ ἡμᾶς πλέον τῆς ἀγάπης, ἐν τῇ πλαστικῇ παραστάσει οὐδὲν πλέον τοῦ πάθους. Περὶ τῆς παραστάσεως τοῦ πάθους ἐν τῇ πλαστικῇ τέχνῃ ἔσται ἡμῶν ἐνταῦθα ὁ λόγος.

Προνόμιον σημαντικὸν τῆς τέχνης ὑπάρχει ὅτι αὐτὴ διατελεῖ ἐν ἐγγυτάτῃ φιλίᾳ μετὰ τῆς θρησκείας. Ἡ αἰώνιος θεία ἀλήθεια καὶ ἠθικὴ τελειότης, τῆς ὁποίας ἄγγελος εἶναι ἡ θρησκεία, ἐν συνδέσμῳ διατελεῖ μετὰ τοῦ καλοῦ, ἀγαπητῇ τοῦ ὁποίου θεράπαινα εἶναι ἡ τέχνη. Καὶ πάλιν ἡ τέχνη αἰσθάνεται ἑαυτὴν ἐσωτερικῶς ἐλκυομένην ὑπὸ τῶν ὑψηλῶν ἐκείνων καὶ ὑπεργείων ἰδανικῶν, τὰ ὁποῖα ἡ θρησκεία ἀπεκάλυψε τοῖς ἀνθρώποις καὶ παρέστησεν αὐτοῖς ὡς τὸ τέρμα, πρὸς ὃ πρέπει νὰ τείνωσιν. Οὐ μόνον ἱστορικῶς βλέπομεν τὴν θρησκείαν καὶ τὴν τέχνην ἐν συνδέσμῳ πρὸς ἀλλήλας, ἀλλ' ὁ δεσμός οὗτος εἶναι καὶ ἐσωτερικὸς, τεθεμελιωμένος ἐπὶ τῆς φύσεως ἀμφοτέρων· καὶ ἐφόσον αὗται ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῆς γῆς—ὑπερ ἐστὶ μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος—θέλουσιν ἐπιζητεῖν ἀλλήλας. Ἡ θρησκεία θέλει ἐπιζητεῖ πάντοτε τὴν τέχνην· ἡθελε λησιμονῆσαι ἑαυτήν, ἐὰν ἐπελυνθάνετο τῆς φίλης αὐτῆς· ἀλλὰ καὶ ἡ τέχνη οὐδέποτε ἐπιλησθήσεται τῆς θρησκείας. Συνήθως ἐκεῖναι αἱ φιλῖαι εἶναι αἱ ἰσχυρότεραι καὶ ἀσφαλέστεραι, αἵτι-

νες ὀπίσθεν αὐτῶν ἔχουσι ἱστορίαν. Ἡ ἱστορία τῆς θρησκείας εἶναι καὶ ἱστορία τῆς τέχνης. Ὅσον ὁ χριστιανισμὸς ἵσταται ὑπεράνω τῶν θρησκειῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τοσούτω καὶ τὸ ἰδανικὸν τῆς χριστιανικῆς τέχνης ὑπεράνει τοῦ τῆς ἀρχαίας. Τοῦτο ἰσχύει καὶ περὶ τῆς παραστάσεως τοῦ πάθους· καὶ τοῦτο διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐποιήσατο σημαντικὴν πρόοδον. Ἡ διαφορὰ τῆς παραστάσεως τοῦ πάθους ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ χριστιανικῇ τέχνῃ εἶναι καὶ τὸ θέμα τῆς παρούσης ομιλίας.

Ἐξετάζοντες τὰς παραστάσεις τῶν ἰδανικῶν τῶν θεῶν ἐν τῇ ἐλληνικῇ τέχνῃ, ἐμβλέπομεν ὅτι ἅπαντα αὗται αἱ μορφαὶ φέρουσι τὸν χαρακτήρα τῆς ἡρέμου ἀποκλειστικότητος καὶ χαριέσσης ἀσφαλείας. Ὁ χαρακτήρ οὗτος κινεῖ ἡμᾶς μετὰ τινος ψυχρότητος καὶ ἀδιαφορίας, μέχρις οὗ θερμανθῶμέν πως καὶ διὰ τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς διανοίας εἰσεέλθωμεν εἰς ἐσωτερικὴν κοινωνίαν μετὰ τῶν μορφῶν τούτων τῶν μεστῶν ὕψους. Ἀκολουθῶς ἀποβλέπομεν πρὸς αὐτὰς ὡς πρὸς ἰδανικὰς εἰκόνας ἀνθρωπίνης τινος ὑπάρξεως, ἀφ' ἧς ἀπαλείφεται πᾶν τυχαῖον, εὐτελὲς καὶ ἐναντίον καὶ ἥτις ἐξυφοῦται εἰς ὑπαρξίν ἑαυτὴν ἱκανοποιῦσαν, πλήρη δὲ μακαρίας εἰρήνης καὶ χάριτος. Ἀληθῶς τὸ ἐν ταῖς μορφαῖς ταύταις ὁρώμενον δὲν εἶναι ἡ θεότης, εἶναι μόνον ὁ τέλειος ἄνθρωπος, ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ ὁποίου πᾶσα ἀθένεια καὶ διαμάχη φαίνεται ἀφρηνημένη, καὶ τοῦ ὁποίου αἱ δύο πλευραὶ, τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα ἀποτελοῦσι τέλειόν τι ὅλον, ἐνῷ τὸ πνεῦμα εἰσδύει ὅλως ἐν τῷ σώματι καὶ ἐν τῇ αἰσθητικῇ ταύτῃ ὑπάρξει δὲν αἰσθάνεται ἀντίθεσιν τινα ἢ διατάραξιν, ἀλλὰ τὴν ἀνάλογον αὐτῷ ἐμφάνισιν καὶ παράστασιν. Καὶ ὅμως νοήμονες παρατηρηταὶ ἐν ταῖς παραστάσει ταύταις ἱκανοποιουμένης ὑπάρξεως εὑρον μόνον ἐλαττώσι τι σημεῖον θλίψεως, ἥτις ὡς ἐλεγειακὴ τις πνοὴ ἐπικάθηται τῆς ἰδανικῆς ὀφείας. Νομίζει τις ὅτι ἀναγινώσκει εἰς τοὺς χαρακτέρας τούτους τὴν προωρισμένην αὐτοῖς τύχην. Διότι μεθ' οὗτου ὕψους καὶ ἂν νοηθῶσι δὲν εἶναι ὅμως τὸ ὕψιστον. Ὑπὲρ αὐτοὺς κεῖται ὁ ὑψηλότερος νόμος τῆς ἀνάγκης, καὶ αὐτοὶ ὅπως καὶ οἱ ἄνθρωποι ὑπόκεινται τῇ εἰμαρμένῃ. Βεβαίως εἶναι οἱ ἀθάνατοι· ἀλλ' ἡ ἀθανασία αὐτῶν εἶναι ἀπλῶς μία διαρκὴς ὑπαρξις· εἶναι οἱ μάκαρες, ἀλλ' ἡ μακαριότης αὐτῶν εἶναι μόνον ἡ ἐνωσις τοῦ πνεύματος μετὰ τῆς αἰσθητικῆς καὶ σωματικῆς ὑπάρξεως. Τοῦτο δὲν εἶναι ἡ ὕψιστη βαθμὶς τοῦ πνεύματος, διὰ τοῦτο οὐδὲ ἡ ἀληθὺς αἰώνιος ζωὴ. Τοῦτο ἐπὶ τῆς παραστάσεως αὐτῶν ταύτης ἐπιβάλλει τὸν χαρακτήρα τῆς λύπης.

Ἡ διάστασις τῆς ζωῆς, ἥτις ἐν τῷ κόσμῳ τῶν θεῶν δὲν κατενικήθη μὲν πάντως, προσεδέθη ὅμως εἰς ἀρμονικὴν τινα ὑπαρξίν, ἐκφαίνεται παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐν τῷ θανάτῳ· διότι ὁ θάνατος εἶναι ἡ ἀποκάλυψις τῆς βαθείας ἀντιθέσεως, ἥτις διήκει δι' ὅλου τοῦ βίου καὶ ἐξικνεῖται μέχρι τῶν κατωτάτων αὐτοῦ βάσεων. Ὁ ἐλληνικὸς κόσμος ἀγνοεῖ τὴν ἀληθῆ κατανίκησιν τῆς ἀντιθέσεως ταύτης καὶ τὴν εἰρήνην τῆς καταλλαγῆς. Οὕτω περικαλύπτεται τὸ βάθος αὐτῆς καὶ δὲν ὁμολογεῖται ἡ διάστασις τῆς ζωῆς. Ἐν τῇ γνωστῇ αὐτοῦ διατριβῇ· Πῶς οἱ ἀρχαῖοι παρέστησαν τὸν θάνατον ἐξυμνεῖ ὁ Λέσσιγγ τὴν ἀρχαίαν τέχνην, ὅτι αὕτη ὡς σύμβολον τοῦ θανάτου δὲν ἐξέλεξε τὴν ἄχαριν καὶ δυσειδῆ σκιάν, ἀλλὰ τὸν ἀδελφὸν τοῦ ὕπνου, τὸν καλὸν νεανίαν, ὅστις μόλις θλιβόμενος ἀνατρέπει τὴν βεβῆα αὐτοῦ καὶ σθένυσιν ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ θνήσκοντος, ὡς σημεῖον ὅτι ἡ ζωὴ ἀφηρηπάγη. Ὁ θάνατος δὲν πρέπει νὰ ᾔηται φοβερός, ἀλλὰ νὰ ἐμφανίζεται ὡς χαροποιὸς τις ἄγγελος. Ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ κατανοεῖται ἐν τῇ αἰωνίᾳ αὐτῆς σημαίᾳ, ἐπὶ τοσοῦτο ὁ θάνατος πρέπει νὰ ἐμφανίζεται ὡς ἡ λυπηροτάτη ἀντίθεσις. Ὁ Λέσσιγγ ἔχει ἴσως δίκαιον λέγων, ὅτι πρῶτος ὁ χριστιανισμὸς παρίστησι τὸν θάνατον ὡς τὸν καρπὸν καὶ τὸ ὄφειον τῆς ἁμαρτίας καὶ διὰ τοῦτο ἐπαυξάνει τὸν πρὸ τοῦ θανάτου τρέμον—ἀλλὰ τοῦτο ποιεῖ μόνον ὅπως ἀπέναντι μὲν τοῦ τρέμου ἀντιτάξῃ τὴν νικηφόρον παρηγορίαν, ἀπέναντι δὲ τῆς διαστάσεως τῆς ζωῆς τὴν καταλλαγὴν. Ἡ ἐλληνικὴ τέχνη παρίστησι τὸν θάνατον ὑπὸ τὴν χαρίεσσαν εἰκόνα τοῦ ὕπνου. Ἀλλ' εἶναι ἀρκετὴ διαφορὰ εἰς αὐτὴν παρέχει αὐτῇ τὴν εἰκόνα ταύτην καὶ εἰς τὸν Ἰησοῦς ὀνομάζει αὐτὸν ὕπνον. Ὁ Ἰησοῦς ὀνομάζει τὸν θάνατον οὕτως ἐπειδὴ γινώσκει καὶ διδάσκει ἐγερτίν τινα πρὸς ὑψηλοτέραν ζωὴν μετὰ θάνατον. Ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ὁ χαρακτηρισμὸς ἐκεῖνος εἶναι ἀποκάλυψις τις τῆς φύσεως τοῦ θανάτου· ἐν τῇ ἐλληνικῇ τέχνῃ ἡ παράστασις ἐκείνης εἶναι συγκάλυψις αὐτῆς. Αὕτη, ὅπως λέγει ὁ Λενώ, ἐλαύνει ἡμῶς ἡρέμα παρὰ τὴν θλίψιν, χωρὶς ὅμως νὰ δύναται νὰ παρηγορήσῃ αὐτήν.

Ἀλλὰ σπουδαιότερον δύναται τις νὰ μεμψῇ τὴν τέχνην διὰ τὴν παράστασιν τοῦ θνήσκειν καὶ τοῦ ἐπὶ τῷ θανάτῳ ἄλλους. Φαίνεται ὅτι ἡ ἐλληνικὴ τέχνη παρέδραμε τὸ θέμα τοῦτο. Ἀληθῶς εὐρίσκομεν ἐν αὐτῇ πολλὰς παραστάσεις τοῦ ἀγῶνος καὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἀγωνιζομένου, ἀλλὰ τὸ ἐνδιαφέρον ἐν ταῦθα δὲν εἶναι ὁ θάνατος καὶ τὸ ἐν αὐτῷ ἄλλος, ἀλλ' ὁ ἀγὼν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνώπιον τῆς ἐντυπώ-

σεως, ἣν προξενοῦσιν ἡμῖν οἱ ἀγωνιζόμενοι, ὑποχωρεῖ ὁ ἀγὼν τῶν θνησκόντων· ἐνίοτε δὲ συμβαίνει τοῦτο σκοπίμως. Εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους τῆς ἐλληνικῆς τέχνης ἀνήκουσιν οἱ οὕτω λεγόμενοι Αἰγινῆται, δύο συστήματα ἀετωμάτων τοῦ ἐν Αἰγίνῃ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, ἅτινα εὑρεθέντα τῷ 1811, κοσμοῦσι νῦν τὴν γλυπτοθήκην τοῦ Μονάχου. Ἐν ταῦθα παρίστανται σκηναὶ ἀγῶνων ἐκ τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου. Αἱ εἰκόνες δεικνύουσιν ὑψηλὴν τελειότητα, μεγάλην ἐλευθερίαν, ζωηρότητα καὶ φυσικότητα· ἀλλ' ἐν παραδόξῳ πρὸς ταῦτα ἀντιθέσει ἴσταται ἐν ἅπασι τοῖς θνήσκουσιν ἡ ζωὴν ἢ μειδίῳσιν ἑκφρασις τοῦ προσώπου. Περὶ τοῦ παραδόξου τούτου φαινομένου πολὺς ἐγένετο λόγος· τοῦτο ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἀποδώσῃ τις εἰς τεχνικὴν ἀνεπιτηδεϊότητα· διότι ὁ τεχνίτης ἐν ἀπάταις ταῖς λοιπαῖς σωματικαῖς μορφαῖς δείκνυσι μεγάλην τέχνην. Ἡ ἑκφρασις τοῦ προσώπου εἶναι προδήλως σκόπιμος. Ἐν τῇ παραστάσει ταύτῃ ὑπάρχει τι τὸ ἀνελεύθερον, τὸ δοῦλον. Ἀναμφιδόλως δὲ στηρίζεται ἐπὶ ἀρχαιοτέρου τινὸς κατὰ παράδοσιν τύπου, ὑπὸ τοῦ ὁποῦ ἀπηλλάγησαν μὲν ἤδη ἐν τῇ κορφώσει τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ σώματος, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐν τῇ ἑκφράσει τοῦ προσώπου. Ὁ κατὰ παράδοσιν οὗτος τύπος ἰσχυρότατα ἐκπροσωπεῖται ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Ἀθηνᾶς, ἥτις ἵσταμένη ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ συστήματος τῶν ἀετωμάτων διαχωρίζει τὰς δύο σειράς τῶν ἀγωνιζομένων. Τί σημαίνει λοιπὸν τὸ μειδίωμα τοῦτο; Ἐν διαφόροις τῆς Ἑλλάδος μέρεσιν εὑρον ἀρχαίας δοθῆναι ἵσταμένας ἀνδρικὰς μορφάς, ἰδίως ἀπεικονίσματα τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐν αὐτοῖς ἡ ἐξωτερικὴ τέχνη εἶναι ἐξαισία, ἀλλὰ τὸ ἀνελεύθερον καὶ οἱ προσαφεῖς αὐτῶν βραχίονες ὑπομινέσκουσιν ὅλως τὴν μέθοδον τῶν αἰγυπτιακῶν ἀγαλμάτων. Ἡ ἐξεζητημένη ἡρεμία τῆς στάσεως ἀποδίδει εἰς τὴν εἰκόνα τὸν χαρακτῆρα τῆς θείας ὑπερυψώσεως ὑπὲρ τὴν μεταλλαγὴν ἀνθρωπίνων ἀγῶνων καὶ παθῶν, καὶ τὸ μειδίῳν πρόσωπον ἀναπαρίστησι τοὺς μάχαρας, καθ' Ὅμηρον, θεοὺς, τοὺς παντὸς ἄλλους ἀπηλλαγμένους καὶ ζῶντας*. Ἡ ἑκφρασις αὕτη ἐπὶ μακρότερον ἔτι διετηρήθη ἐν τῇ τέχνῃ καὶ ὅτε ἤδη αὕτη εἰς μείζονας προήλασεν ἐλευθερίας. Εἶναι συμβολικὴ ἑκφρασις ἐννοίας τινὸς, ἥτις καὶ τοῖς Αἰγινῆταις παρέσχε τὸν ἰδιαίτον αὐτοῖς χαρακτῆρα. Τὸ μειδίωμα αὐτῆς συγκαλύπτει τὸ πάθος τοῦ θανάτου.

*) Ids Overbeck, *Geschichte der griechischen Plastik* I, 94, 95)

Ἡ ἀρχαία τέχνη παρέχει ἡμῖν ὀλίγας παραστάσεις τοῦ ἀλλοῦ καὶ τοῦ πάθους. Δύο ὁμοῦς ἐξικνοῦνται μέχρις ἡμῶν τῆς ὑψίστης δόξης καὶ σημασίας ἀπολαύουσαι. Εἶναι αἱ εἰκόνες τῆς Νιόβης καὶ τοῦ Λαοκόοντος. (Ἐπεταὶ συνέχεια).

ΠΕΡΙ ΓΑΜΟΥ.

(Συνέχεια ἴδε ἀριθ. 50).

Οἱ Ῥωμαῖοι οὐ μόνον διαφόρους ἔθνηκαν νόμους ἐξασφαλίζοντας τὴν ὑγιεινὴν τῶν γάμων συνάφειαν, ἀλλ' ὥρισαν καὶ κήνσορας, ἥτοι ἐπιτηρητάς, ἵνα ἐπιτηρῶσι τὴν ἀκριβὴ καὶ αὐστηρὰν ἐφαρμογὴν αὐτῶν, ὥς καὶ νὰ παιδεύωσι τοὺς μὴ νυμφευομένους, ἂν μάλιστα ἡ δημοκρατία εἶχεν ἀνάγκην τέκνων, ὥς ἐκ τῶν πολέμων. Ἐπὶ Αὐγούστου, ὅτε ἡ ἀσωτεία κατακυριεύσασα τοὺς πάντας, ἠνάγκασε τὰ πλήθη νὰ προτιμῶσι τὴν ἀγκυλίαν, ἐτέθη νόμος, δι' οὗ διάφορα προνόμια καὶ δικαιώματα ἐχορηγοῦντο τοῖς ἐγγάμοις, καὶ ἰδίως τοῖς τεκνοποιοῦσι· διὰ τῶν νόμων τούτων ὁ νομοθέτης σκοπὸν εἶχε τὴν ὑγιᾶ τέκνωσιν, δι' ἧς καὶ ἐτιμῶρει αὐστηρῶς τὸν νυμφευόμενον εἰς ἡλικίαν προβεβηκυῖαν ὡς ἀνίκανον πλέον πρὸς εὐτεχνίαν. Ὁ Τιβερίος δὲν ἐσυγχώρει τὸν γάμον εἰς ἄνδρα ἡλικίας ἐξήκοντα ἐτῶν καὶ εἰς γυναῖκα πεντηκοντούτιδα, ἡ δὲ τιμωρία τὴν ἡ αὐτὴ, ἥτις ἐπεβάλλετο τοῖς ἀγάμοις, ἀλλ' ὁ Κλαύδιος κατήργησε τὸν νόμον τοῦτον.

Ὁ καθ' ἡμᾶς πολιτισμὸς ἔθηκεν ὡσαύτως ὅρους τινὰς ὑγιεινῆς ἐπὶ τοῦ γάμου, ἀλλὰ περιορίσθη εἰς μόνον δύο τινὰς, εἰς τὸν προτδιορισμὸν τῆς ἡλικίας πρὸς γάμον, καὶ εἰς τὸ ἐπιθλαδὲς τῆς τῶν συγγενῶν συζυγίας, καὶ τοῦτο, εὐλαβοῦμενος τὴν τοῦ ἀτόμου ἐλευθερίαν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου εἶναι νὰ ᾔῃ σέβαστή, καὶ ἰδίως εἰς πράξιν ἀπορῶσαν ὅλως τὴν ἀτομικὴν ἀρέσκειαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' οὐχ ἦττον ὀφείλομεν οὐ μόνον νὰ φωτίζωμεν τοὺς προσερχομένους εἰς γάμον πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῶν τε ἀτομικῶς, καὶ τῆς γενεᾶς εἰς τὴν μέλλουσι νὰ δώσωσι ζωὴν καὶ ὑπαρξιν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιβάλλωμεν αὐτοῖς τοῦτο ὡς ἐνδιαφέρον ἐν γένει τὴν ἀνθρωπότητα.

Πρὸς νότον τῆς πολιτείας τοῦ Ὁχι καὶ τῆς Ἰνδιανῆς ἐν Ἀμερικῇ, κεῖται ἡ ὠραία καὶ εὐρέα χώρα τῆς Κεντυκίης, ἥς οἱ κάτοικοι διακρίνονται οὐ μόνον ἐπὶ πολιτισμῷ καὶ φιλοξενίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ εὐεξίᾳ καὶ βώμῃ. Οἱ νομοθεταὶ τῆς χώρας ταύτης ἔθηκαν νόμους λίαν αὐστηροὺς κατὰ τῶν παραβία-

ζόντων τὰς ὑγιεινὰς διατάξεις καὶ ἐρχομένων εἰς γάμους, ἐξ ὧν ἠδύνατο νὰ προκύψῃ γενεὰ νοσηρὰ καὶ καχεκτική.

Παρ' ἐμοὶ κριτῇ, ἀσπάζομαι τὴν νομοθεσίαν ταύτην, διότι, ἐν τῇ λογικότητι καὶ τῷ συμφέροντι τοῦ ἀνθρώπου, τὸ προλαμβάνειν τὸ κακὸν (ἔστω καὶ τῇ θυτίᾳ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας ἐκάστου) ἐστὶ πολλῷ ἀνυσιμώτερον τοῦ μετακτελεῖσθαι ὑπὲρ ἀνωφελῶς.

Ἄλλ' οὐδὲν τὸ καινὸν ἐν τῇ νομοθεσίᾳ ταύτῃ τῆς Κεντυκίης, οὐδὲν τὸ θαυμαστὸν ἰδίως παρ' ἡμῖν τοῖς Ἕλλησιν, οἵτινες δυστυχῶς παρκαλεοῦντες τὰ τῶν ἀθανάτων προγόνων ἡμῶν, ὡς πολλάκις εἶπον, τρέχομεν ζητοῦντες τὸν πολιτισμὸν ἐνθα οὐκ ἔδει, ἐν τῇ Δύσει, καὶ εἰς αὐτοὺς ἐτι τοὺς ἀντίποδας. Βρίθαι ἡ ἀρχαιότης τοιούτων νομοθετημάτων καὶ παραγγελμάτων κατὰ τῶν προσκρουόντων καὶ λυμαινομένων τὴν τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ ἀνδρὸς φυσικὴν ἁρμονίαν.

Ὁ σοφὸς τοῦ Μομπελιὲ καθηγητῆς τῆς ὑγιεινῆς κ. Φοσσαγκρίθ, πραγματευόμενος περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ἐν τινι συγγράμματι αὐτοῦ, μέμνεται τὸν Πυθαγόραν ὅστις πρὸ τριῶν καὶ εἰκοσιν αἰώνων κατεδίδκαζεν αὐστηρῶς ἐκείνους, οἵτινες περὶ μὲν τῶν ζώων αὐτῶν πᾶσαν καταβάλλουσι φροντίδα καὶ ἔρευναν περὶ τῶν μέσων τῶν φυσικῶν δι' ὧν δύνανται νὰ ἔχωσι γενεὰν καλλιτέραν καὶ εὐρωστοτέραν, περὶ δὲ τῶν τέκνων τῶν οὐδόλως ἐπιμελοῦνται· «ἡ καταδίκη αὕτη, λέγει ὁ κ. Φοσσαγκρίθ, ἴσως ἦτο καταλληλοτέρα σήμερον μᾶλλον ἢ τότε, ἴσως ἦτο ἀναγκαιοτέρα ἐν Παρίσις μᾶλλον ἢ ἐν Σάμῳ, ἀλλ' εἴμεθα κινωνία καὶ οὐδόλως ποίμνια, καὶ ὁ νόμος ὀφείλει νὰ σεβασθῇ τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν».

Καὶ ὁμοῦς, ἐν ὃ περὶ τοὺς γάμους νόμος οὗτος διετηρεῖτο ἐν ἀπίστῃ αὐτοῦ τῇ αὐστηρότητι καὶ κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους, δὲν ἤθελεν ὁ αὐτὸς κ. Φοσσαγκρίθ ἐλευσεολογεῖ ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος τὴν ἀνθρωπότητα, ὅτι ἐξησθένησε καὶ ἐξασθενεῖ ὁ σημεῖραι, καὶ ὅτι τὸ ἀνάστημα τῶν ἀνθρώπων ἐβραχυύνθη, ὅτι οἱ μῦς ἐγαλαρώθησαν, ὅτι τὸ νευρικὸν σύστημα ἐλεπτύνθη, ὅτι ὁ ὁργανισμὸς ἐν γένει ἐξέπεσε τῆς πρώτης αὐτοῦ βώμης καὶ εὐεξίας· δὲν ἤθελεν ἐπικαλεῖσθαι τὴν φροντίδα καὶ ἀριωγίαν τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως ὑπὲρ τοῦ φυσικοῦ μέλλοντος τῶν ὁμογενῶν καὶ συμπατριωτῶν αὐτοῦ κινδυνούντων ὑπὸ τὴν ἐπίρρειαν τῶν φυσικῶν παραδορμῶν καὶ τῆς ἱεροκρατίας νὰ καταπέσωσιν εἰς τὴν βαθμίδα τῶν γεγηρακότων καὶ ἐξαντληθέντων ἐθνῶν.

Ὅσον δὲ διὰ τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν, νομίζω ὅτι ὁ τῆς Ῥώμης ὑπαδὸς συγγραφεὺς οὗτος, λίαν ἀπό-